

Od czasów przełomowej książki *Green Chemistry: Theory and Practice* opublikowanej w 1998 przez profesorów chemii Paula Anastasa i Johna Warnera, pojęcia i metody tak zwanej zielonej chemii zdobyły niespotykaną popularność na całym świecie. Uniwersytety oferują studia w tej dyscyplinie, powstają nowe periodyki jej poświęcone, a techniki inspirowane zrównoważonym rozwojem stają się standardem w fabrykach. Dominująca narracja na temat zielonej chemii sugeruje, że stanowi ona nowy radykalny paradygmat w historii chemii. Stara chemia, toksyczna i nieprzyjazna środowisku została zastąpiona nową chemią, zorientowaną na efektywne wykorzystanie odpadów oraz na odnawialne źródła energii i materiałów. Ta ogromna zmiana miałaby być inspirowana działalnością amerykańskiej Environmental Protection Agency i aktywizmem ekologicznym mającym swoje korzenie w publikacji Rachel Carson z lat 60tych.

Gdy jednak spojrzeć na ową problematykę z bliska, powyższa narracja wydaje się niekompletna. Nie tylko wybitnie amerykańska, ale również ograniczona z punktu widzenia historycznego. Czy tak zwane 12 zasad zielonej chemii zaproponowane przez Anastasa i Warnera pod koniec lat 90tych XX wieku naprawdę zaskoczyłyby chemików z końca XIX wieku? Czy chemicy i inżynierowie z innych obszarów kulturowych i językowych (francusko-, niemiecko-, czy też rosyjskojęzyczni) nie byli świadomi wyzwań związanych z toksycznymi odpadami czy odnawialnością materiałów? Punktem wyjścia dla naszego projektu jest esej opublikowany w 2015 roku przez historyka nauki Williama Lyncha pod tytułem „Thresholds of Change: Why Didn't Green Chemistry Happen Sooner?”. Naszą hipotezą jest, że profesor Lynch myli się w swoim pytaniu. Zasady i praktyki zielonej chemii były wielokrotnie odkrywane w różnych historycznych i kulturowych kontekstach. Trudność polega na tym, że język do opisanego wyzwań rozumianych jako zielona chemia dzisiaj różni się od naszego. Ambicją projektu jest zidentyfikowanie narracji i słownictwa używanego przez chemików, inżynierów, ale również liderów przemysłu chemicznego czy decydentów, do opisanego problemów zielonej chemii przed jej powstaniem. By powiedzieć inaczej: naszym celem jest odkrycie zielonej chemii *avant la lettre*.

Projekt jest zorganizowany wokół dwóch głównych tematów: odpadków i odnawialności (materiałów i energii), kluczowych dla tożsamości zielonej chemii. Chronologicznie, obejmuje on cały okres od narodzin współczesnego przemysłu chemicznego (lata 1860te i 1870te) aż do okresu w którym język zielonej chemii i zrównoważonego rozwoju na dobre zdomował się debacie publicznej i naukowej (koniec XX wieku). Szczególną uwagę przywiązujemy do okresu międzywojnia, gdzie zagadnienie alternatyw wobec ropy naftowej było przedmiotem polityki wielu zachodnich państw.

W ramach projektu używamy dwóch rodzajów źródeł. Z jednej strony, jesteśmy zainteresowani periodykami z zakresu chemii i chemii przemysłowej, podręcznikami czy publikacjami o charakterze popularyzatorskim. Naszym celem jest przestudiowanie języka tych prac i zrozumienie w jaki sposób opisywały one zagadnienia, który my dziś rozumiemy jako zielona chemia. Z drugiej zaś strony, w ramach projektu będziemy pracować nad archiwami wielkich przedsiębiorstw chemicznych takich jak Pechiney, Imperial Chemical Industries, Solvay, Bayer czy BASF. Archiwa tych firm pomogą nam zidentyfikować studia przypadku, które posłużą zilustrowaniu ewolucji praktyk poprzedzających zieloną chemię.

Z dyscyplinarnego punktu widzenia, projekt plasuje się na granicy między różnymi dziedzinami: historią chemii, historią środowiska, socjologią wiedzy i nauki, ale również historią gospodarczą i przemysłową. Do zrozumienia ewolucji pojęć takich jak „odpad przemysłowy” oraz „odnawialność” użyjemy w szczególności terminologii zaczerpniętej z dyscyplin takich jak ekonomia obietnic czy socjologia oczekiwań.

Głównym celem projektu jest zredagowanie książki na temat historii zielonej chemii *avant la lettre*, która mogłaby zainteresować różne kategorie czytelników. Na przykład, zależy nam na zrozumieniu czy i w jaki sposób wiedza i praktyki wypracowane w przeszłości łączą się z tymi obecnymi we zielonej chemii dzisiaj; temat ten może szczególnie zainteresować chemików. Natomiast nasza książka będzie miała przede wszystkim na celu zaproponowanie nowego odczytania współczesnych wyzwań środowiskowych i roli chemii w ich rozwiązywaniu. W tym sensie, książka ma na celu zainteresować szeroką publikę zainteresowaną środowiskiem naturalnym, zanieczyszczeniami, oraz wyzwaniami przemysłu jutra.